

I. ROZPRAWY I ANALIZY

DOI: 10.17951/et.2023.35.315

Ewa Golachowska

Instytut Slawistyki PAN, Warszawa, Polska
ORCID: 0000-0001-7614-6928
e-mail: ewa.golachowska@ispan.waw.pl

Dorota Pazio-Wlazłowska

Instytut Slawistyki PAN, Warszawa, Polska
ORCID: 0000-0001-8858-8432
e-mail: d.pazio@ispan.waw.pl

Grubas w świetle danych ankietowych

The Polish *grubas* ‘fatty’ in the light of survey data

Abstract: The article discusses the results of a survey among 171 adults between the ages of 19–81, both men and women, from different regions of Poland and with variable social status. The respondents were asked the following question: *What does it mean to be a real fatty?* The answers were analyzed according to the methodology of the Lublin School of Ethnolinguistics. 235 quotations were extracted from the responses, and assigned to 21 descriptors. The most numerous descriptor “weigh too much” included 71 quotations, i.e. 30.21%, while the second most numerous descriptor, “neglect the principles of healthy eating and healthy living”, included 21 quotations (8.94%). The survey shows that in the meaning of *grubas* the most important aspect is the physical one, with its central notion of excessive body weight (one that explanatory dictionaries provide as its main feature). Within the physical aspect, in order to clarify the semantic structure of *grubas*, five sub-aspects were separated: “appearance”, “clothes”, “body parts”, “health/disease”, and “physical fitness”, of which the first is the most widely represented, with 84 quotations (54.19% of all quotations). The least numerous (ten examples, i.e., 6.45%) are those citations that illustrate the “clothes” sub-aspect. Within the “appearance” sub-aspect, three components were identified: body weight, looking different from others, and unsightly appearance, of which the first is the most numerous (71 citations, 84.52% of the total).

The analysis shows that Polish people perceive the people they call *grubas* primarily through the physical aspect. Within it, the most important element is the appearance, and within it body weight. Thus, the survey confirms the systemic data. Other aspects, such as health, aesthetics, and acceptance of appearance do not play an important role in the meaning of *grubas*: they are perceived by respondents as subordinate, peripheral elements.

Key words: fatty; concept; obesity; survey

W mediach, głównie na portalach społecznościowych, toczy się ożywiona dyskusja na temat naszego stosunku do ciała, przede wszystkim w kontekście akceptacji jego rozmiaru i niedoskonałości (por. np.: Bilska, Bylicka 2021; Teler 2021; Okrój-Kowalska 2019; Woźniak 2021). Przywykamy zarówno do angielskich określeń *anty-body shaming*, *fat shaming*, *fat pride*, *plus-size model*, *weightism*, jak i zaadaptowanej *ciałopozytywności*¹. Rozwija się ruch *body positive*, który postuluje nie tylko pogodzenie się z „zewnątrnością” bez względu na jej formę, ale również uświadomienie sobie, że „zewnątrność” nie powinna przesądzać o naszej samoocenie, a przyjęte w społeczeństwie wzorce piękna nie zawsze są realistyczne. Ruch *body positive*, którego jednym z założeń jest odejście od oceniania innych ze względu na wygląd, opowiada się za akceptacją wszystkich ciał (zob. *Najstydniejsze influencerki body positive*).

Chociaż ruch ma wielu zwolenników nadal można odnieść wrażenie, że jego idee nie definiują naszej społecznej codzienności. Osoby z otyłością wciąż doświadczają dyskryminacji i stygmatyzacji we wszystkich obszarach życia społecznego, m.in. na rynku pracy, w dostępie do różnych form wsparcia (Gajda 2021: 729). „Tak działa ukryta fatfobia. Niby nikt nie rzuca kamieniem, ale dla grubego lepiej by było, gdyby zniknął” – pisze Maria Mamczur (2022: 9). Niezmiernie głęboko zakorzenione są mity dotyczące otyłości, zgodnie z którymi „otyłość to efekt złego stylu życia [...], następstwo braku silnej woli [...], efekt «zajadania słodyczami» stresów, kompleksów i porażek życiowych [...]” (Gajda 2021: 734). „Społeczeństwo [...] traktuje osoby chore na otyłość jako «kreatorów» swego stanu zdrowia, których sytuacja zdrowotna jest skutkiem lenistwa i nadmiernego jedzenia” – pisze Michał Skrzypek (2021: 739).

Elementem piętna otyłości jest ponadto stereotypowy obraz chorych na otyłość, oparty na fałszywych i trudno poddających się zmianie przekonaniach, zgodnie z którymi osoby te są słabe, leniwe, zbyt pobłażliwe dla siebie, pozbawione siły woli, motywacji i samodyscypliny, a ponadto niechlujne i mniej kompetentne (Skrzypek 2021: 739).

Czy zatem założenia promowane przez aktywistów ruchu *body positive* są tylko życzeniowym postulatem, nieznajdującym odzwierciedlenia w naszym postrzeganiu osób z otyłością? A może jednak stereotyp grubych zmienia się,

¹ Wyrażenie *body shaming* odnotowane zostało przez Obserwatorium Językowe Uniwersytetu Warszawskiego we wrześniu 2016 roku w znaczeniu ‘działania mające na celu poniżenie, zawstydzenie lub ośmieszenie kogoś z powodu jego wyglądu’ <https://nowewyrazy.uw.edu.pl/haslo/body-shaming.html>; rzeczownik *ciałopozytywność* w znaczeniu ‘akceptowanie swojego ciała’ odnotowany został w kwietniu 2018 roku <https://nowewyrazy.uw.edu.pl/haslo/cialopozytywnosc.html>; *fat-shaming* ‘działania mające na celu poniżenie, zawstydzenie lub ośmieszenie kogoś z powodu jego tuszy’ odnotowano w Obserwatorium w październiku 2016 roku <https://nowewyrazy.uw.edu.pl/haslo/fat-shaming.html>.

a zmian tych można doszukiwać się w języku? Proponujemy przyjrzenie się z tej perspektywy rzeczownikowi *grubas* będącemu jednym z podstawowych eksponentów konceptu OTYŁOŚĆ w języku polskim². Jak jest on rozumiany przez użytkowników języka? Jakie elementy są zasadnicze dla jego semantyki?

Definicje leksykograficzne wskazują jedynie na cechy najsilniej ustabilizowane, stanowiące jądro pojęcia. Biorąc pod uwagę tylko dane słownikowe, trudno byłoby określić obraz grubasa jako rozbudowany. Definicje są ubogie, eksponują fizyczność, akcentują przekroczenie przyjętych w danej społeczności za standardowe norm wagi³. Pomijają zaś potencjalnie istotny dla znaczenia konceptu – jak można byłoby domniemywać, pamiętając o założeniach ruchu *body positive* – aspekt zdrowotny, estetyczny, społeczny, psychiczny. Czy definicje leksykograficzne nie zdają zatem wyczerpująco sprawy z rozumienia słowa *grubas* przez użytkowników polszczyzny? Aby odpowiedzieć na to pytanie zasadne wydaje się odwołanie do materiału ankietowego, który pozwala dotrzeć do wiedzy potocznej (Brzozowska, Żywicka 2014: 333). Jak utrzymują zwolennicy tego typu badań, umożliwiają one wydobyć i następnie rangowanie aspektów pominiętych w definicjach leksykograficznych, a istotnych dla rozumienia słowa przez użytkowników języka. Zdaniem Jerzego Bartmińskiego to właśnie „ankiety lingwistyczne są najkrótszą drogą dotarcia do potocznej świadomości językowej, do słów, ich sposobów rozumienia, łączenia w ciągi syntagmatyczne i w relacje paradygmatyczne” (Bartmiński 2014: 287). Grażyna Habrajska zauważa, że badania ankietowe umożliwiają „wydobyć wszechstronnych i precyzyjnych danych” (Habrajska 2000: 82). Jerzy Bartmiński zwraca uwagę na wartość ankiet w zestawieniu z danymi systemowymi, co istotne dla naszych rozważań. Podkreśla, że dane ankietowe mogą wzbogacić definicje słownikowe o nowe cechy, a także określić intensywność cechy, dzięki wskazaniu liczby respondentów, którzy ją przywołują (Bartmiński 2014: 279). Ankiety zatem dawałyby nam szansę na ujawnienie aspektów promowanych przez ruch *body positive*, a nieobecnych w definicjach leksykograficznych. Jak zaznaczają lubelscy etnolingwiści:

² Należy zauważyć, że Magdalena Gajda, społeczna rzeczniczka praw osób chorych na otyłość w Polsce, zalicza go do grupy „wrażen błędnych merytorycznie lub stygmatyzujących” obok m.in. *tuściocha, otyłych, tłustych, ogromnych* (Gajda 2021: 736).

³ Por. definicje słowa *grubas* w słownikach objaśniających języka polskiego: SJP Dor: ‘człowiek gruby, otyły’; SJP Szym: ‘osoba gruba, otyła’; WSJP: pot. ‘osoba, która ma zbyt wiele tłuszczu i za dużo waży’; ISJP: ‘grubas to ktoś, kto jest gruby’; NSJP: ‘człowiek gruby, otyły’; USJP: ‘człowiek gruby, otyły’; WSJP Dun: I ‘z niechęcią, czasem lekceważąco o mężczyźnie, chłopcu otyłym, bardzo grubym’, II ‘z niechęcią, czasem lekceważąco o osobie (często kobiecie, dziewczynie) otyłej, bardzo grubej’; PSWP Zgół: ‘lekceważąco, z niechęcią o osobie otyłej, mającej nadwagę’.

Dla badania znaczenia słów dobrze skonstruowane ankiety, zwłaszcza ankiety typu otwartego, mają znaczenie nie mniejsze niż definicje podawane w słownikach. Bywa nawet i tak, że znaczenie podawane przez respondentów jest bardziej wyraziste i jednolite niż znaczenia podawane przez różnych słownikarzy (Bartmiński, Żuk 2009: 49)⁴.

W badaniu, które przedstawiamy, wykorzystano ankietę otwartą typu poznawczego. Zgromadzony materiał przeanalizowano odwołując się do metodologii lubelskiej szkoły etnolingwistycznej przedstawionej przez Małgorzatę Brzozowską (2006)⁵. W pozyskanych wypowiedziach wyodrębniono cytaty-segmenty i zakwalifikowano je do deskryptorów, tj. „metawyrażeń nadbudowanych nad wyrażeniami bliskimi/tożsamymi semantycznie” (Brzozowska 2006: 39), a następnie do aspektów, rozumianych jako „domeny wyróżnione z określonego punktu widzenia” (Brzozowska 2006: 40).

Ankiety przeprowadzono wiosną 2021 roku wśród 171 respondentów w wieku od 19 do 81 lat⁶ zarówno kobiet, jak i mężczyzn⁷.

Ankieta zawierała 11 pytań, analizie w niniejszym tekście poddano jedynie odpowiedź na pierwsze z nich: *Co to znaczy być prawdziwym grubasem?*⁸

Za przykładem lubelskiej szkoły etnolingwistycznej do pytania wprowadzono modyfikator „prawdziwy”, którego sens modalny – zdaniem Jerzego Bartmińskiego – „oscyluje w potocznym języku między ‘jest’ a ‘powinien być’” (Bartmiński 2006: 14)⁹. Jerzy Bartmiński uważa, że stereotypy językowe funkcjonują właśnie z owym modyfikatorem. Dlatego też pożądane wydało się wprowadzenie go również do naszego pytania o znaczenie grubasa.

W analizie wykorzystano skróty i symbole stosowane przez zespół lubelskich etnolingwistów przy analizie ASA (por. JWP 2006): W – liczba wszystkich cytatów, N – liczba respondentów, D – deskryptory, D₁ – liczba powtórzeń najpopularniejszego deskryptora, D₂ – liczba powtórzeń drugiego

⁴ Niemniej jednak należy pamiętać, że, jak słusznie odnotowuje Grażyna Habrajska: „[...] [badania ankietowe] ukazują językowy obraz świata tylko konkretnej grupy ludzi w określonym czasie. Uzyskane w nich dane też nie mogą pretendować do pełnej «uniwersalności», choć są jej bliższe od otrzymanych w drodze analizy tekstów” (Habrajska 2000: 82).

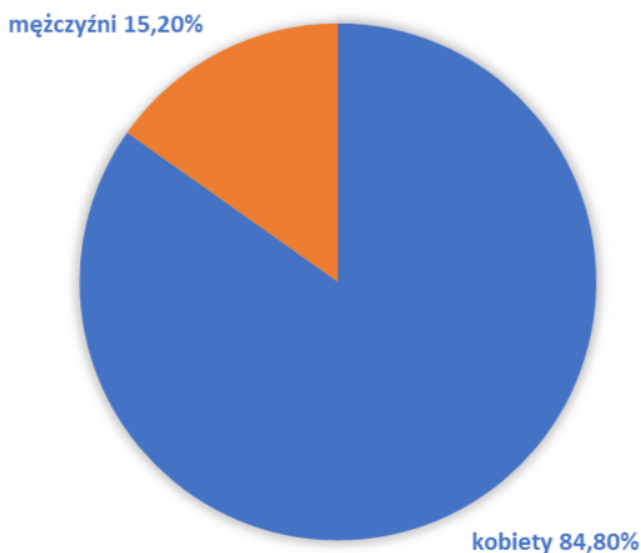
⁵ Podstawą prezentowanej analizy są założenia badań ankietowych ASA (ankieta słownika aksjologicznego) przeprowadzanych cyklicznie od 1990 roku co 10 lat wśród studentów lubelskich uczelni państwowych.

⁶ Włączenie do grupy badanej osób w różnym wieku odbiega zasadniczo od założeń metodologicznych przyjętych w zespole lubelskich etnolingwistów, gdzie postulowane jest prowadzenie ankiet wśród stu studentów, pięćdziesięciu kobiet i pięćdziesięciu mężczyzn, w połowie z kierunków humanistycznych, w połowie z kierunków ścisłych.

⁷ Niestety w grupie respondentów zdecydowanie przeważają kobiety, co odbiega od założeń przyjętych przez zespół lubelskich etnolingwistów.

⁸ Zasadnicze i podstawowe pytanie w ankiecie ASA, do której nawiązujemy, brzmiało: *Co według Ciebie stanowi o istocie prawdziwego x?* Taka forma jednakże wydała nam się niefortunna dla ankiety dotyczącej *grubasa*, dlatego poddaliśmy ją modyfikacji.

⁹ O modyfikatorze *prawdziwy* zob. też Bartmiński 2001: 33.

Wykres 1. Ankietyowani ze względu na płeć

najpopularniejszego deskryptora, W_s – wskaźnik stereotypizacji konceptu obliczony według wzoru: $W_s = [(D_1 + D_2) : W] \times 100\%$.

W podobny sposób określono również aspekty deskryptorów. W opracowaniu występują aspekty: F – aspekt fizyczny (cechy fizyczne osób, wygląd, strój, ciało i jego części, zdrowie, choroba), B – aspekt bytowy (wyrażenia związane z sytuacją życiową i postawami żywymi, pożywieniem), P – aspekt psychiczny (emocje, odczucia, komfort psychiczny), S – aspekt społeczny (relacje z innymi ludźmi, zachowania społeczne, dyskryminacja) (Brzozowska 2006: 40).

W zamieszczonym poniżej zestawieniu podano tylko te deskryptory, które pojawiły się w odpowiedziach respondentów przynajmniej cztery razy. Jeśli jeden cytat-segment odnosi się do dwóch cech, wówczas został on przyporządkowany do dwóch deskryptorów, a co za tym idzie jest liczony podwójnie.

Liczba ankiet poddanych analizie wyniosła 171 (N), z odpowiedzi wyodrębniono 235 cytatów-segmentów (W), które przyporządkowano deskryptorom (D). Liczba deskryptorów, dla których liczba cytatów wyniosła cztery lub więcej, stanowi 14. Do nich przyporządkowano 220 cytatów-segmentów, czyli prawie 93,62% wszystkich cytatów. Oprócz tego wyodrębniono jeszcze 7 deskryptorów z mniej niż czterema cytatami. Do najliczniej reprezentowanego deskryptora D_1 zaliczono 71 cytatów-segmentów, do drugiego najliczniej reprezentowanego deskryptora D_2 – 21 cytatów-segmentów.

N = 171, W = 235, D = 21, Ws = 39,15%

1. za dużo ważyć (F); 71 / 30,21%

mieć dużą nadwagę 7; być otyłym 5; być bardzo otyłym 5; być bardzo otyłą osobą 2; być chorobliwie otyłym 2; ważyć ponad 100 kg 2; jak mamy nadwagę; mieć nadwagę; zdecydowana nadwaga; mieć widoczną nadwagę; mieć mocną nadwagę; mieć poważną nadwagę; mieć chorobliwą nadwagę; mieć naprawdę dużą nadwagę; osoba z dużą nadwagą; widoczna duża nadwaga; mieć sporą nadwagę; osoba, która ma zdecydowaną nadwagę; człowiek, który ma poważną nadwagę, otyłość; człowiek z zauważalną nadwagą; gdy ma się nadwagę rzędu 30 i więcej kg; posiadać sporą nadwagę lub być otyłym; otyłość; być mocno otyłym; naprawdę być otyłym; być bardzo otyłym, niezgrabnym; osoby z otyłością; być otyłym, mieć poważne problemy z nadwagą; prawdziwy grubas waży 90 kg przy wzroście 170 cm; ważyć grubo ponad 100 kg; ważyć bardzo dużo, np. 100 kg; 110 kilo +; ważyć ponad 120 kg; waga ciała powyżej 120 kg; ważyć ponad dwa razy tyle, ile się powinno; być rzeczywiście bardzo grubym; osoba gruba; osoba bardzo gruba, z bardzo dużą nadwagą; być grubszym od innych; być znacznie grubszym niż człowiek przeciętnej postury; ważyć wyraźnie więcej niż osoba nazywająca kogoś w ten sposób; dużo ważyć, wyglądać potężnie, wyróżniać się pod tym względem; ważyć wyraźnie zbyt dużo; prawdziwy grubas ma za dużo ciała; mieć dużą posturę; nie mieścisz się w fotelu; ważyć dwa razy tyle, ile powinno mieć się bmi; BMI > 30; ważyć dużo powyżej normy BMI dla określonego wieku; być osobą o otyłości III stopnia; mieć dużą masę ciała i BMI; mieć BMI powyżej normy; cierpieć na co najmniej I stopień otyłości; mieć BMI powyżej normy przy jednoczesnym braku ćwiczeń/aktywności fizycznej¹⁰;

2. zaniebywać zasady zdrowego odżywiania się i zdrowego trybu życia (B); 21 / 8,94%

mieć mentalność osoby nieograniczonej w jedzeniu, kochającej jedzenie nade wszystko; dużo jeść i nie mieć żadnych ograniczeń; jeść dużo, nie dbać o siebie; nie dbać o zdrowie i dietę; nie dbać o swoje zdrowie; brak jakiegokolwiek dbania o zdrowie; brak zainteresowania swoim ciałem, zdrowiem; osoba nie przejmująca się swoim zdrowiem; nie dbać o swoje nawyki żywieniowe; nie dbać o swoje nawyki żywieniowe, nie kontrolować swojej wagi; mieć złe nawyki żywieniowe; jeść bez opamiętania i nie dbać o minimalną aktywność fizyczną; nie widzieć problemu, jakim jest nasza otyłość, nie martwić się o nasze zdrowie; prowadzić odpowiedni ku temu tryb życia; kompletnie nie kontrolować wagi swojego ciała; jeść mimo iż jest się najedzonym; objadać się tylko żywnością przetworzoną; jeść dużo ponad swoje zapotrzebowanie; być osobą lubiącą dużo jeść; jemy same słodczy i niezdrowe rzeczy; brak posiłków w diecie, które dostarczają potrzebnych witamin¹¹;

¹⁰ W przytoczonych cytatach zwraca uwagę gradacja otyłości, służą jej określenia chorobliwy, zdecydowany, widoczny, mocny, poważny, duży, spory i in. Otyłość jest diagnozowana przez respondentów jako stan odbiegający od przyjętej i akceptowanej społecznie „właściwej” wagi. Osoby grube postrzegane są w opozycji do osób szczupłych, a magiczną granicą otyłości jest sto kilogramów. Wśród odpowiedzi zwracają uwagę próby medykacji otyłości. Respondenci odwołują się, niekiedy nieudolnie, do wskaźnika BMI i stopni otyłości.

¹¹ Przytoczone cytaty kreują obraz osoby grubej jako biernej, leniwej, bezwolnej i nieświadomej. Umacniają stereotyp, zgodnie z którym nadwaga wynika jedynie z jedzenia nieodpowiednich produktów.

3. **mieć kłopoty w podejmowaniu aktywności dnia codziennego (B); 20 / 8,51%**
jeżeli ktoś jest tak otyły, że jego/jej tusza utrudnia mu/jej zwykłe funkcjonowanie to zaczyna pojawiać się problem; mieć problem z wykonywaniem codziennych czynności; nadmiar wagi przeszkadza w codziennym funkcjonowaniu; mieć problemy z codziennym funkcjonowaniem; być na tyle otyłym, że przeszkadza to w codziennych czynnościach; mieć problemy z normalnym funkcjonowaniem; masa ciała utrudnia codzienne funkcjonowanie (np. mycie się, zakładanie butów); tusza rażąco utrudnia funkcjonowanie; nie być w stanie wykonywać czynności samoobsługowych; nie móc zawiązać butów; mieć problemy z wiązaniem butów; problemy z wykonywaniem podstawowych czynności potrzebnych do życia; osoba, która nie jest już w stanie wykonać niektórych czynności życia codziennego ze względu na swoje ciało; mieć nadwagę, która utrudnia codzienne funkcjonowanie; otyłość utrudnia codzienne funkcjonowanie, np. przemieszczanie się, wykonywanie ćwiczeń fizycznych itp.; mieć bardzo słabą kondycję, która nie pozwala na wykonywanie podstawowych czynności; być tak otyłym, że nie można normalnie funkcjonować; być tak otyłym, że ten stan przeszkadza w codziennym życiu; mieć problemy z wykonywaniem czynności życiowych w wyniku nadmiernej tuszy; być otyłym w stopniu, który utrudnia codzienne funkcjonowanie, np. schyłanie się;
4. **otyłość jest przyczyną chorób (F); 19 / 8,09%**
mieć problemy zdrowotne związane z wagą np. cukrzyca; mieć problemy zdrowotne, począwszy od oddychania do poruszania się; mieć związane z tym problemy zdrowotne; waga, która szkodzi zdrowiu (stawy i kręgosłup, otluszczenie narządów wewnętrznych); zmagający się z otyłością i chorobami współistniejącymi; mieć problemy ze zdrowiem związane z nadwagą; przez wagę może mieć mocne problemy zdrowotne w przyszłości; człowiek cierpi na choroby związane z otyłością; otyłość powoduje dolegliwości; mieć problemy z ciśnieniem; obciążenie kręgosłupa powodujące jego dysfunkcyjność; osoba otyła, której życie i zdrowie jest zagrożone; mieć taką nadwagę, jaka jest szkodliwa dla zdrowia; mieć poważne problemy ze zdrowiem; łatwo nie jest, przede wszystkim ze względów zdrowotnych; problemy zdrowotne z powodu tuszy; być po prostu chorym; mieć widoczną nadwagę, która wpływa na zdrowie i obniża jakość życia; ma zdecydowaną nadwagę, która niestety negatywnie wpływa na cały organizm i zdrowie takiej osoby;
5. **z trudem się poruszać (F); 18 / 7,66%**
mieć problemy z poruszaniem się 5; mieć trudności z poruszaniem się 2; mieć problem ze sprawnym poruszaniem się; widoczny problem z poruszaniem się; mieć ograniczoną zdolność poruszania się; mieć kłopoty z poruszaniem się; mieć problemy zdrowotne, począwszy od oddychania do poruszania się; nie móc normalnie chodzić; otyłość utrudnia codzienne funkcjonowanie, np. przemieszczanie się, wykonywanie ćwiczeń fizycznych itp.; nie być w stanie komfortowo się poruszać przez swoją sylwetkę; wolno się poruszać; nie być w stanie wyjść z domu; mieć zadyszkę po wejściu na schody;
6. **mieć słabą kondycję fizyczną (F); 11 / 4,68%**
nie prowadzić aktywnego trybu życia (nawet krótkie spacery itp.); nie ruszamy się; mieć BMI powyżej normy przy jednoczesnym braku ćwiczeń/aktywności fizycznej; być niewysportowanym, „miękkim” mężczyzną; być ociężałym; osoba ociężała; mieć bardzo słabą kondycję, która nie pozwala na wykonywanie podstawowych czynności; niemożliwość uprawiania sportu; mieć trudności w wykonaniu zgrabnego podskoku; nie móc się schylić, bo brzuch przeszkadza; otyłość utrudnia codzienne funkcjonowanie, np. przemieszczanie się, wykonywanie ćwiczeń fizycznych itp.;

7a. **to określenie stygmatyzujące (S); 10 / 4,26%**

grubas to określenie pejoratywne 2; grubas to dość stygmatyzujące stwierdzenie. Ja wolę używać terminów medycznych takich jak np. nadwaga czy otyłość; grubas to negatywne słowo; nie lubię używać tego słowa, dlatego mówię, że ktoś ma nadwagę; ma charakter obraźliwy; jest to obraźliwe określenie osoby z otyłością; takie wyrażenia to fat shaming; generalnie unikałabym takiego sformułowania. To jakby powiedzieć, że czyjeś włosy przypominają mopa, albo otwarcie komentować czyjś trądzik; co za okropne określenie¹²;

7b. **nosić specjalne rozmiary odzieży (F); 10 / 4,26%**

konieczne specjalne rozmiary odzieży; nie mieścić się w największy przewidziany rozmiar ubrań; „prawdziwy grubas” to osoba otyła, która musi kupować ubrania o naprawdę dużych rozmiarach; nosić duże rozmiary ubrań; musisz ubierać się w specjalnych sklepach dla puszystych lub szyi ubrania na miarę; brakuje rozmiarów ubrań w normalnych sklepach; ubrania w rozmiarze XL i większym; mieć problem z zakupem ubrań, w których dobrze się wygląda; problemy z kupnem ubrań; problem z zakupem ubrań;

8. **zwracać uwagę swoim wyglądem (F); 9 / 3,83%**

sylwetka, która zwraca uwagę z powodu otyłości; zwracać swoim wyglądem uwagę innych; wyróżniać się wyglądem z otoczenia; odbiegać od wyobrażeń na temat wyglądu; zwracać na siebie uwagę swoją tuszą; jest się postrzeganym jako osoba gruba; być bardzo otyłym, co rzuca się w oczy; zwracać na siebie uwagę posturą; mieć kształt zbliżony do kuli¹³;

9. **mieć dużo tkanki tłuszczowej (F); 8 / 3,40%**

tłuszcz stanowiący duży procent składu ciała; opływać w tłuszcz; mieć w organizmie dużo tłuszczu; duży procent tkanki tłuszczowej; mieć dużo fałd tłuszczu; wyraźnie zauważalna warstwa tkanki tłuszczowej; mieć spory nadmiar tkanki tłuszczowej; sadło się trzęsie przy każdym ruchu¹⁴;

¹² Fundacja Osób Chorych na Otyłość OD-WAGA zalicza rzeczownik *grubas* do określeń stygmatyzujących osoby z otyłością. Warto też odnotować za Jarosławem Pacułą (Pacula 2021: 239, 249), że we współczesnej polszczyźnie dla przymiotnika *gruby* dominują znaczenia pejoratywne, przy czym odnoszą się one przede wszystkim do tuszy osób chorujących na otyłość i części ich ciała, niestosownego zachowania i wypowiedzi, rzadziej do kiczu i braku dobrego gustu. *Gruby* w sensie wartościującym negatywnie osobę z otyłością zaczął funkcjonować w polszczyźnie dopiero w wieku XIX. Podobnie interesujący nas rzeczownik *grubas* pojawił się w połowie XIX wieku. Słownik wileński (1861) definiował go jako ‘pospolite nazwanie osoby niezgrabnej’ (Pacula 2021: 243).

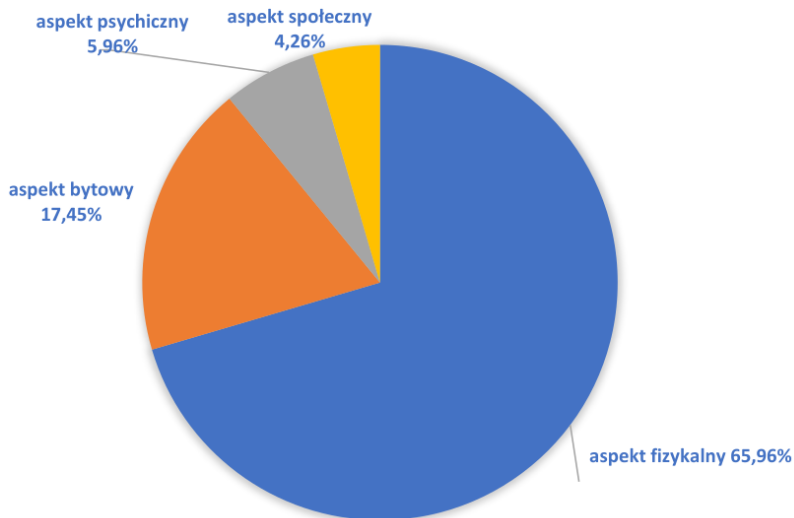
¹³ Przytoczone cytaty wskazują na niedopasowanie osób z otyłością do otaczającego ich świata, czemu służą konstrukcje czasownikowe *wyróżniać się, odbiegać* [wyglądem], *zwracać uwagę* [wyglądem], budujące opozycję: „normalny” świat i nieprzystająca do niego grupa grubasów.

¹⁴ Warto odnotować, że tłuszcz w kulturze zachodniej utożsamiany jest ze złem. „Jak zauważa Richard Klein: jest czymś, co mamy na sobie, i co znajduje się na zewnątrz naszych wnętrz. Właściwie nie należy do nas i nie należy do miejsca, w którym go znajdujemy. Marzymy o usunięciu go, o pozostawieniu naszych ciał nie tylko nietkniętymi i niezmięzionymi, ale też bardziej czystymi, bo bardziej chudymi” (cyt. za Szopa 2014: 135). O negatywnym wartościowaniu otyłych części ciała wspomina również Dorota Filar w tekście poświęconym językowemu obrazowi *szyi* w polszczyźnie: „sformułowania *bardzo gruby kark* ‘nadmiernie otyły’, a zwłaszcza *tłuszcz wylewał się* budują obraz nieestetycznego

- 10a. **nie podejmować żadnych wysiłków, aby zmienić swoje nawyki żywieniowe i zmniejszyć masę ciała / być biernym (P); 7 / 2,98%**
tyć i nie widzieć w tym problemu; być na tyle otyłym, że przeszkadza to w codziennych czynnościach i nic z tym nie robić; obżerać się i ignorować lub nie znać skutków obżarstwa; osoba otyła, która nie chce zmienić swoich nawyków żywieniowych, przez które nieustannie tyje; być otyłym i nie robić nic w celu zmniejszenia swojej masy; być bardzo otyłym i nie próbować tego zmienić; świadomie nie dbać o swoją wagę, która mocno przekracza normę¹⁵;
- 10b. **nie akceptować swojej fizyczności (P); 7 / 2,98%**
czuć się grubo, niekomfortowo; nie czuć się dobrze w swoim ciele; brak akceptacji swojego wyglądu; mieć stałe kompleksy dotyczące własnego wyglądu; to jest w głowie – jakkolwiek na siebie nie spojrzysz – wszędzie (i zawsze) jest za dużo; być nieszczęśliwym; źle się czuć ze sobą;
11. **mieć (za)duże niektóre części ciała (F); 5 / 2,13%**
obcierać udami o siebie; wielki brzuch, obrzmiała twarz; mieć wylewające się boczki, kilka podbródków; wielki brzuch; nie widzieć swoich stóp spod brzucha;
12. **być zewnętrźnie nieestetycznym (F); 4 / 1,70%**
jeśli myślę w ten sposób o kobiecie, dodałabym jeszcze zaniedbane włosy, źle dobrane ubranie; być osobą o nieestetycznym wyglądzie; wyglądać nieestetycznie; być dużym wszerek nieproporcjonalnie do wzrostu.

Dla użytkowników języka polskiego najistotniejszy okazał się aspekt fizyczny (F = 65,96%), następnie aspekt bytowy (B = 17,45%), psychiczny (P = 5,96%) i społeczny (S = 4,26%).

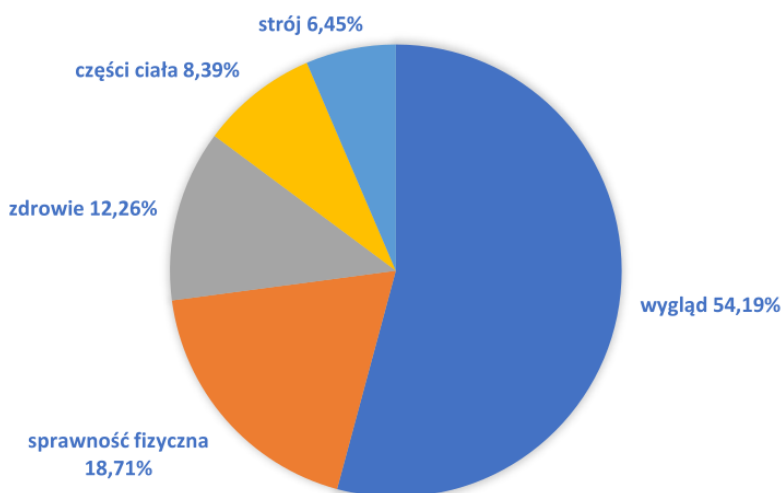

Wykres 2. Cechy prawdziwego grubasa w ujęciu aspektowym

nadmiaru tkanki tłuszczowej” (Filar 2021: 111). Por też: (Pazio-Wlazłowska 2021).

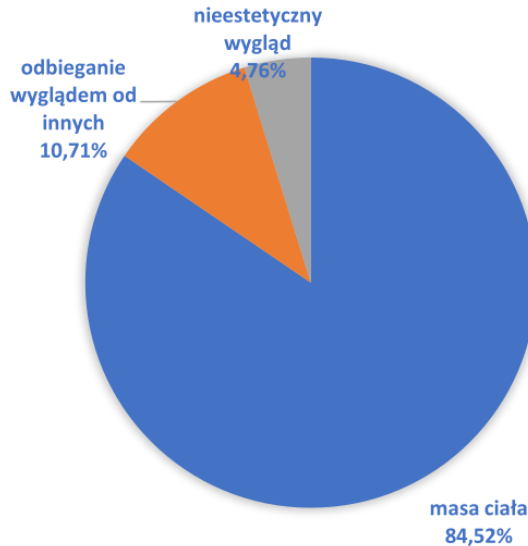
¹⁵ Por. przypis nr 11.

W centrum najistotniejszego dla respondentów wymiaru fizykalnego znajduje się nadmierna masa ciała, odnotowywana w słownikach objaśniających jako cecha jądrowa *grubasa*. Niemniej jednak należy zwrócić uwagę na to, że do aspektu fizykalnego zgodnie z klasyfikacją przyjętą na potrzeby analizy ASA zaliczono również kwestie zdrowotne, które dla interesującego nas leksemu są istotne, obejmują bowiem 19 cytatów-segmentów spośród 155 cytatów-segmentów zakwalifikowanych do aspektu fizykalnego, a więc 12,26%. Biorąc to pod uwagę, wydaje się, że w przypadku analizy słowa *grubas* w aspekcie fizykalnym zasadne jest rozbiecie go na kilka subaspektów, które pozwolą na dokładniejszą charakterystykę semantyki interesującego nas słowa. Przyjęty na potrzeby ASA zakres aspektu fizykalnego wydaje się za szeroki dla naszej analizy. Wychodząc od jego opisu zaproponowanego przez Małgorzatę Brzozowską: „aspekt fizykalny (F): obejmuje cechy fizyczne osób, przedmiotów, przestrzeni: formę, wygląd, strój, trwałość, ciało i jego części, fizjologię, zdrowie, chorobę, kalectwo fizyczne; ukształtowanie powierzchni” (Brzozowska 2006: 40), proponujemy wydzielenie na potrzeby analizy słowa *grubas* pięciu subaspektów fizykalnych: „wygląd”, „sprawność fizyczna”, „zdrowie/choroba”, „części ciała”, „strój”. I tak, do subaspektu „wygląd” zakwalifikowaliśmy 84 cytaty-segmenty, co stanowi 54,19% wszystkich cytatów, do subaspektu „sprawność fizyczna” – 29 cytatów, co stanowi 18,71%, do subaspektu „zdrowie” – 19 cytatów (12,26%), do subaspektu „części ciała” – 13 cytatów (8,39%) i do subaspektu „strój” 10 cytatów, co stanowi 6,45% wszystkich cytatów.

Wykres 3. Subaspekty fizykalne

Jak wynika z przeprowadzonych obliczeń zasadniczy dla aspektu fizykalnego jest subaspekt „wygląd”. Jego dalsza analiza pozwala na wydzielenie trzech składników: masa ciała, odbieganie wyglądem od innych, nieestetyczny wygląd. Do pierwszej grupy zaliczyliśmy 71 cytatów, co stanowi 84,52% wszystkich cytatów, do drugiej – 9 cytatów, co stanowi 10,71% i do trzeciej – 4 cytaty, co stanowi 4,76%.

Wykres 4. Struktura subaspektu „wygląd”

Podsumowując przeprowadzone rozróżnienie aspektów, subaspektów i ich składników można stwierdzić, że użytkownicy polszczyzny postrzegają grubasa przede wszystkim w aspekcie fizykalnym. W jego ramach najważniejszym elementem jest wygląd, a w nim masa ciała. Jest ona najczęściej wskazywana przez respondentów jako cecha charakteryzująca grubasa. Analiza danych ankietowych potwierdza zatem dane systemowe – podstawowym komponentem semantycznym *grubasa* jest nadmierna waga. Zdrowie, estetyka, akceptacja są zdecydowanie słabiej obecne w jego semantyce. Interesująca nas w kontekście założeń ruchu *body positive* akceptacja znalazła potwierdzenie jedynie w dziesięciu cytatach-segmentach, co stanowi 4,26% wszystkich wypowiedzi. Uzasadnione zatem wydaje się stwierdzenie o jaskrawej dominacji w rozumieniu słowa *grubas* przez użytkowników polszczyzny fizyczności manifestującej się w nadmiernej w stosunku do przyjętej w danej społeczności jako akceptowalnej masie ciała. W perspektywie zgromadzonych danych ankietowych jest to najmocniej utrwalona wartość semantyczna wyznaczająca centrum pojęciowe grubasa. Znaczenia wydobyte w materiale

ankietowym potwierdzają zatem w pełni dane leksykograficzne, jedynie dyskretnie uzupełniając je o dodatkowe elementy, odnoszące się do zdrowia, aktywności fizycznej, codziennego funkcjonowania i akceptacji. Z tej perspektywy założenia ruchu *body positive* dotyczące destygmatyzacji osób grubych wydają się pozostawać w sferze życzeń i postulatów aktywistów.

Literatura

- Bartmiński Jerzy, 2001, *O językowym obrazie świata Polaków końca XX wieku*, [w:] *Polszczyzna XX wieku. Ewolucja i perspektywy rozwoju*, red. Stanisław Dubisz, Stanisław Gajda, Warszawa: Elipsa, s. 27–53.
- Bartmiński Jerzy, 2006, *Zmiany rozumienia nazw wartości w okresie transformacji ustrojowej w Polsce*, [w:] JWP, s. 8–35.
- Bartmiński Jerzy, 2014, *Ankieta jako pomocnicze narzędzie rekonstrukcji językowego obrazu świata*, [w:] *Wartości w językowo-kulturowym obrazie świata Słowian i ich sąsiadów*, t. 3: *Problemy eksplikowania i profilowania pojęć*, red. Iwona Bielińska-Gardziel, Stanisława Niebrzegowska-Bartmińska, Joanna Szadura, Lublin: Wydawnictwo UMCS, s. 279–308.
- Bartmiński Jerzy, Żuk Grzegorz, 2009, *Pojęcie RÓWNOŚCI i jego profilowanie we współczesnym języku polskim*, „Etnolingwistyka. Problemy Języka i Kultury” 21, s. 47–67.
- Bilska Natalia, Bylicka Alicja, 2021, *Wstydem jest się wstydzić, czyli o zmianach w postrzeganiu i przedstawianiu cielesności*, „Fabrica Societatis” 4, s. 185–206. DOI: 10.34616/142708 Fabrica Societatis No. 4/2020, 185–206.
- Brzozowska Małgorzata, 2006, *O przebiegu badań nad zmianami w rozumieniu nazw wartości w latach 1990–2000*, [w:] JWP, s. 36–43.
- Brzozowska Małgorzata, Żywicka Beata, 2014, *O badaniach ankietowych nazw wartości w współczesnym języku polskim*, [w:] *Wartości w językowo-kulturowym obrazie świata Słowian i ich sąsiadów*, t. 3: *Problemy eksplikowania i profilowania pojęć*, red. Iwona Bielińska-Gardziel, Stanisława Niebrzegowska-Bartmińska, Joanna Szadura, Lublin: Wydawnictwo UMCS, s. 333–344.
- Filar Dorota, 2021, *Czy „szyja kręci mózgiem”? Somatyzmy w językowym obrazie świata (na przykładzie leksemu szyja i wyrazów bliskoznacznych)*, „Prace Językoznawcze” 1, s. 105–121, http://uwm.edu.pl/polonistyka/pracejezykoznawcze/pol/pliki/Prace_Jezykoznawcze_23_1_2021.pdf [data dostępu: 29.01.2023].
- Gajda Magdalena, 2021, *Dyskryminacja i stygmatyzacja osób chorych na otyłość*, [w:] *Obesitologia kliniczna*, red. Magdalena Olszanecka-Glinianowicz, Bielsko-Biała: Alfa-Medica Press, s. 729–737.
- Habrajska Grażyna, 2000, *Metody ankietowe i analiza tekstów w badaniach językowego obrazu świata*, [w:] *Język a Kultura*, t. 13: *Językowy obraz świata i kultura*, red. Anna Dąbrowska, Janusz Anusiewicz, Wrocław: Wydawnictwo „Wiedza o Kulturze”, s. 73–84.
- JWP 2006 – *Język – wartości – polityka. Zmiany rozumienia nazw wartości w okresie transformacji ustrojowej w Polsce. Raport z badań empirycznych*, red. Jerzy Bartmiński, Lublin: Wydawnictwo UMCS.
- Mamczur Maria, 2022, *Gruba. Reportaż o wadze i uprzedzeniach*, Warszawa: Wydawnictwo Krytyki Politycznej.

- Najsłynniejsze influencerki body positive. Czym jest ciałopozytywność? Oto 7 profili na Instagramie promujących nurt*, <https://polskatimes.pl/najsłynniejsze-influencerki-body-positive-czym-jest-ciałopozytywnosc-oto-7-profilu-na-instagramie-promujacych-nurt/ar/c15-15767066> [data dostępu: 29.01.2023].
- Okrój-Kowalska Agnieszka, 2019, *Kobiecość odebrana? Zjawisko anty-body shamingu wobec kobiet szczupłych – analiza socjologiczna*, „Acta Universitatis Lodziensis. Folia Sociologica” 70, s. 103–117. DOI: <https://doi.org/10.18778/0208-600X.70.07>.
- Pacula Jarosław, 2021, „*Pani gruba i nieletka, gruba także portmonetka*” – o dawnych i współczesnych znaczeniach (użyciach) przymiotnika gruby, „Poznańskie Studia Polonistyczne. Seria Językoznawcza” 28(1), s. 231–254. DOI: <https://doi.org/10.14746/pspsj.2021.28.1.16>.
- Pazio-Wlazłowska Dorota, 2021, „*Prawdę mówiąc, jestem dosyć gruba. Właściwie to nawet bardzo*”. Przymiotnik gruby jako realizacja konceptu otyłość (na podstawie danych korpusowych) – uwagi wstępne, „Vilnius University Open Series” 2, *Vertybės lietuvių ir lenkų kalbų pasaulėvaizdyje / Wartości w językowym obrazie świata Litwinów i Polaków*, oprac. Kristina Rutkovska, Stanisława Niebrzegowska-Bartmińska, Vilnius, Liublinas, s. 148–161. DOI: 10.15388/VLLP.2021.9.
- Skrzypek Michał, *Konsekwencje otyłości w perspektywie socjokulturowej*, [w:] *Obesitologia kliniczna*, red. Magdalena Olszanecka-Glinianowicz, Bielsko-Biała: Alfa-Medica Press, s. 738–743.
- Szopa Katarzyna, 2014, *Fitting bodies: Kulturowa polityka rozmiaru ciała*, [w:] *Konteksty feministyczne. Gender w życiu społecznym i kulturze*, red. Patrycja Chudzińska-Dudzik, Elżbieta Durys, Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, s. 131–143. DOI: 10.18778/7969-034-3.09.
- Teler Anna, 2021, *Wykorzystanie fenomenu anty-body shaming do (re) interpretacji obrazu ciała na Instagramie*, „Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis”, *Studia de Cultura* 13(1), s. 103–123. DOI: 10.24917/20837275.13.1.8.
- Woźniak Marta, 2021, *Media społecznościowe a akceptacja własnego ciała – ruch body positive na Instagramie*, „Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis”, *Studia de Cultura* 13(3), s. 72–87. DOI 10.24917/20837275.13.3.6.

Słowniki

- ISJP – *Inny słownik języka polskiego PWN*, red. Mirosław Bańko, Warszawa 2000.
- NSJP – *Nowy słownik języka polskiego*, red. Elżbieta Sobol, Warszawa 2002.
- PSWP Zgół – *Praktyczny słownik współczesnej polszczyzny*, red. Halina Zgółkowska, t. 13, Poznań 1997.
- SJP Dor – *Słownik języka polskiego*, red. Witold Doroszewski, t. 1–11, Warszawa 1958–1969, <https://doroszewski.pwn.pl/haslo/grubas/> [data dostępu: 04.02.2023].
- SJP Szym – *Słownik języka polskiego*, red. Mieczysław Szymczak, t. 1, Warszawa 1982.
- USJP – *Uniwersalny słownik języka polskiego PWN*, red. Stanisław Dubisz, Warszawa 2006.
- WSJP – *Wielki słownik języka polskiego*, <https://wsjp.pl/haslo/podglad/35426/grubas> [data dostępu: 31.01.2023].
- WSJP Dun – Bogusław Dunaj, *Współczesny słownik języka polskiego*, Warszawa 2007.

Streszczenie: W artykule omówiono wyniki ankiety przeprowadzonej wśród 171 respondentów w wieku od 19 do 81 lat, zarówno kobiet, jak i mężczyzn pochodzących z różnych regionów Polski i należących do grup o różnym statusie społecznym. Badanym zadano pytanie: *Co to znaczy być prawdziwym grubasem?* Odpowiedzi przeanalizowano odwołując się do metodologii przyjętej przez lubelską szkołę etnolingwistyczną na potrzeby ASA. Z uzyskanych odpowiedzi wyodrębniono 235 cytatów-segmentów, które przyporządkowano do 21 deskryptorów. Do najliczniej reprezentowanego deskryptora „za dużo ważyć” zaliczono 71 cytatów-segmentów, tj. 30,21%, do drugiego pod względem liczebności – „zaniedbywać zasady zdrowego odżywiania się i zdrowego trybu życia” – 21 cytatów-segmentów (8,94%). Ankieta dowodzi, że dla znaczenia *grubasa* najważniejszy jest aspekt fizyczny, w którego centrum znajduje się nadmierna masa ciała, odnotowywana w słownikach objaśniających jako jego cecha jądrowa. W ramach aspektu fizycznego w celu doprecyzowania struktury semantycznej wydzielono pięć subaspektów: „wygląd”, „strój”, „części ciała”, „zdrowie/choroba”, „sprawność fizyczna”, z których najszerszej reprezentowany jest pierwszy, do którego zakwalifikowano 84 cytaty-segmenty, co stanowi 54,19% wszystkich cytatów. Najmniej liczny jest zespół cytatów przynależnych do subaspektu „strój”, do którego zaliczyliśmy 10 fragmentów, co stanowi 6,45%. W ramach subaspektu „wygląd” wydzieliliśmy trzy składniki: masa ciała, odbieganie wyglądem od innych, nieestetyczny wygląd, z których najliczniej reprezentowany jest pierwszy (71 cytatów, co stanowi 84,52% wszystkich cytatów).

Z analizy wynika, że użytkownicy polszczyzny postrzegają grubasa przede wszystkim w aspekcie fizycznym. W jego ramach najważniejszym elementem jest wygląd, a w nim masa ciała – najczęściej wskazywana przez respondentów cecha charakteryzująca grubasa. Ankiety potwierdzają dane systemowe – podstawowym komponentem semantycznym *grubasa* jest nadmierna waga. Zdrowie, estetyka i akceptacja wyglądu nie odgrywają w jego znaczeniu istotnej roli, są postrzegane przez respondentów jako elementy podrzędne, peryferyjne.

Słowa kluczowe: grubas; koncept; otyłość; ankieta